

HISTORIOGRAFIE

HISTORIOGRAFIE NA FILOZOFICKÉ FAKULTĚ

ARCHEOLOGIE

Předpoklady pro pěstování slovanské archeologie na filozofické fakultě byly vytvořeny zřízením stolice prehistorie a protohistorie 1931. E. Šimek (-), který stál v čele nového ústavu 27 let (1931—1958) včetně přerušení ve válečných letech, věnoval značnou pozornost i slovanské problematice. Již před svým působením v Brně se zabýval zejména otázkami slovanských hradišť a neopustil tuto tematiku ani později. V počátcích svého brněnského působení se zamýšlel především nad velehradskou otázkou. Slovanskou archeologii přednášel E. Šimek v rámci svého několikaletého univerzitního přednáškového cyklu. I v poválečných letech soustřeďoval hlavní zájem na otázky studia českých kmenů a slovanských hradišť. Práce E. Šimka, žáka J. Golla a L. Niederla, byly zaměřeny v duchu tradice z přelomu 19.—20. století historicky nebo historicko-topograficky.

Odlišný ráz vtiskl pěstování slovanské archeologie na filozofické fakultě F. Kalousek (-). Původně archeolog-amatér, orientoval se po svém příchodu na fakultu (1945) na provádění rozsáhlých terénních archeologických výzkumů slovanských hradišť. Tento trend byl v souladu s požadavky rozvoje vědní disciplíny i s potřebami výchovy značného počtu nových archeologů, které bylo třeba zapojit do praktické archeologické práce v muzejní síti a na pracovištích ČSAV. Pokus o splnění naznačeného cíle učinil F. Kalousek již za svého působení na pedagogické fakultě zahájením výzkumu ve Znojmě-Hradišti (1949—1951; jeho spolupracovníky byli tehdy J. Sýkora, K. Boudný, B. Dostál), při němž hodlal vedle vědeckých cílů připravit řadu budoucích učitelů k záchranné archeologické službě. Soustavněji se však mohl F. Kalousek věnovat organizaci archeologických výzkumů za účely vědeckými i pedagogickými až po svém návratu na filozofickou fakultu (1953) a zejména poté, co se stal vedoucím katedry prehistorie (1958—1970). Za podpory celého kolektivu katedry vybudoval materiální a personální předpoklady pro provádění velkých terénních výzkumů. Významným počinem bylo vybudování archeologické stanice na Pohansku u Břeclavi (1961). V zájmu komplexnosti výzkumu

byla zahájena spolupráce s archeologickými institucemi v Praze, Brně a Nitře, s jejichž plány byly výzkumy zkoordinovány v celostátním rámci a navázána spolupráce se specialisty z jiných vědních disciplín (antropologie, petrografie, osteologie, pedologie aj.). Terénní práce pokračovaly zprvu ve Znojmě-Hradišti, kde bylo zkoumáno velkomoravské opevnění, zjišťován jeho průběh a vnitřní konstrukce, a dále bylo na ploše hradiska prozkoumáno vedle sídlištních vrstev a ojedinělých sídlištních objektů pohřebiště z 10.—12. století. Po průzkumných pracích (1958) byl v roce 1959 zahájen soustavný archeologický výzkum slovanského hradiska v Břeclavi-Pohansku, kde bylo za vedení F. Kalouska prozkoumáno žárové pohřebiště ze 6.—8. stol., základy velkomoravského kostela s přilehlým pohřebištěm (407 hrobů), pozůstatky velkomoravského velmožského dvorce, konstrukce opevnění a bylo zachyceno několik sídlištních areálů. Výzkumy katedry prehistorie přiřadily Břeclav-Pohansko k nejvýznamnějším památkům ze slovanského světa. Vědecké práce F. Kalouska z oblasti slovanské archeologie se zaměřovaly jednak na předběžné zprávy o výsledcích výzkumů, jednak na zpracování některých dílčích problémů; jeho základním dílem je však vzorná edice pramenů z kostelního hřbitova na Pohansku (1971). Ve výuce se F. Kalousek soustředil na slovanskou problematiku na území ČSSR.

Speciálně na slovanskou archeologii se zaměřil od dob svých vysokoškolských studií B. Dostál (→). Podílel se od samého počátku na vedení archeologických výzkumů jak ve Znojmě-Hradišti, tak v Břeclavi-Pohansku, jež později zcela převzal. Za jeho vedení byly provedeny důležité řezy valem, kterými byly získány významné poznatky stratigrafické, prozkoumána konstrukce brány, část severovýchodního předhradí a zejména řemeslnický areál v severovýchodní části hradiska. V teoretické práci se B. Dostál soustředil na otázky slovanských pohřebišť, velkomoravského šperku a později na zhodnocení dílčích výsledků terénních výzkumů ve Znojmě-Hradišti a v Břeclavi-Pohansku. Významným počinem bylo zorganizování mezinárodního sympozia „Slované 6.—10. stol.“ u příležitosti 20. jubilea zahájení výzkumů na Pohansku, z něhož vyšel stejnojmenný sborník (1980). Ve výuce slovanské archeologie B. Dostál postupně převzal všechny přednášky, týkající se jak problematiky raně středověkých Slovanů na našem území, tak v jednotlivých částech Evropy.

K slovanské archeologii postupně přešla i J. Vignatiová (→), která se od 1961 podílela vedle A. Šika a J. Bechyňové na dokumentačních pracích výzkumu Břeclavi-Pohanska a zorganizovala rozsáhlý výzkum na jižním předhradí Pohanska. Po oslabení personální základny Pohanska se plně zapojila do zabezpečování jeho dalšího výzkumu; odráží se to ve statích o každoročních výsledcích výzkumu publikovaných spolu s B. Dostálem (1975—1990).

K obohacení poznání v oblasti slovanské archeologie přispěl svými terénními pracemi i V. Podborský (→) výzkumem žárového pohřebiště s časně slovanskou keramikou ve Staré Břeclavi. Částečně se podílel i na vykopávkách ve Znojmě-Hradišti a v Břeclavi-Pohansku. Též P. Košťálek (→) rozšířil pramennou základnu slovanské archeologie výzkumem hradiska v Kramolíně, kde bylo zjištěno mladohradištní opevnění a několik chat;

mezi keramickým inventářem 11.—12. stol. se našly i velkomoravské nádoby datované tvarově neobvyklým nákončím do blatnicko-mikulčického horizontu.

Na filozofické fakultě studovali a v šedesátých letech prošli habilitačním a profesorským řízením významní slovanští archeologové, J. Poulik (→) a V. Hrubý (→), kteří zde externě pedagogicky působili spolu s V. Nekudou (→) a B. Novotným (→). Ze slovenských archeologů zabývajících se i slovanskou tematikou se na fakultě habilitoval A. Točík (1965). Docentským řízením zde prošel 1986 též Z. Klanica (→). Vědecká práce těchto badatelů probíhá v rámci jejich hlavních pracovišť.

Slovanská archeologie se na fakultě zpočátku omezovala jen na interní teoretickou výuku a na individuální vědeckou práci, která vycházela z kombinací závěrů plynoucích z písemných pramenů, z omezeného množství neplnohodnotného archeologického materiálu ze sběrů a sondáží, z topografických a jiných úvah. Od padesátých let se rozvinula v týmovou vědeckou spolupráci s řadou institucí, zaměřenou na provádění soustavných archeologických výzkumů významných slovanských hradišť, z nichž Břeclav-Pohansko se stalo stálým univerzitním pracovištěm. Výzkumy je získáván cenný pramenný materiál pro všestranné exaktní vědecké vyhodnocení dílčích problémů nejstarších slovanských dějin, jak bylo ukázáno v řadě studií a monografií. Je jimi též prakticky doplňována výuka archeologie a jejich výsledky získala univerzita vliv na kulturně vzdělávací proces v široké veřejnosti.

Bořivoj Dostál

